

Leg som udvikling – udvikling som leg

ved pædagogisk konsulent Lotte Behrend & psykolog Steen Hilling

Indledning

For børn i alderen 0-6 år er verden en udfordring og legen bidrager til at inddrage verden som en erfaring. I legen skabes en indsigt og erfaring, der er barnets platform for udvikling af personlighed, det sociale samspil og evne til at agere fagligt kompetent

Dobbeltheden i overskriften skal derfor anskues ud fra et lege - og et udviklingspsykologiske synspunkt. Leg benyttes af barnet til at kende sig selv i sin omverden og derigennem skabes en indsigtfuld udvikling og samtidig vil barnets udvikling tage fart ved at der tilføjes nye former for lege i barnets univers.

I efterfølgende definitioner, beskrivelser og begrundelser sættes fokus på både leg og udvikling.

Hvad er leg? Hvad er udvikling?

Hvad er leg?

Legens form og indhold er snævert forbundet med barnets kommunikative og kognitive udvikling

Der kan opstiles fire former for leg:

Den manipulerende leg (0-1 år)

Den genstandsrettede leg (1-2 år)

Rolle i handlingen (2-3 år)

Rollelegen (3-7 år)

Den manipulerende leg

Barnet er kendetegnet ved at der manipuleres med genstande som er inden for dets rækkevidde og den samme handling gentages igen og igen. Denne gentagelse opleves af barnet som sjov og tingenes særlige kendetegn undersøges og bliver til erfaringer. Ved at manipulere og skabe erfaringer fremmes udviklingen af barnets omverdensinteresse, interesse i at lære noget om sin omverden og opnå sammenhænge gennem kommunikation med ting og genstande. Samspillet mellem den voksne og barnet bliver en gensidig motivation, der kræver at samme leg gentages en gang mere. Barnets situationsudvikling centrerer først om de emotionelle aspekter og udvides til også at omfatte, hvad der kan gøres med tingene. Det er den voksne som gennem sproget starter, vedligeholder og afslutter kommunikationen ved at benævne tingene og deres farve, form og funktion. F.eks. – her er bamsen, så blød og fin – den må du få – og kæle med. Så kan I sove sammen. Det særlige ved barnets erfaringsdannelse på dette manipulerende trin er barnets tilbagevenden til "vigtige" ting for at genskabe genkendelsen i samspillet med den voksne.

Den genstandsrettede leg

Barnet får nu en forståelse for at tings bevægelse og rækkefølger er vigtige. Ved at håndtere genstande på samme måde som den voksne – imitation opnår barnet at magte f.eks. simple puslespil. Kommunikationen baseres på det legetøj som er til stede og at opnå et fællesskab med den voksne. Kommunikationen er centreret om at manipulere med ting og genstande for at lære om tingene og at styre

hvad der kommunikeres om. Kommunikationen bliver fra at være ren lyd-baseret (imitation af lyde) nu også sproglig. Barnet ved og forsøger at sige navnene på kendte genstande (navneord) og ved at man kan gøre noget med tingene (udsagnsord). Ligeledes udvikles det beskrivende sprog så farver og størrelser bliver en del af sprogliggørelsen (tillægsord). I den sidste del af denne periode magter barnet omkring 60 – 70 ord med vægt på beskrivelsen af ting. Barnets sprogbrug udvikler sig nu frem mod et grammatisk sprog i samspil med barnets lege handlinger.

Rolle i handlingen

Barnets interesse for andre viser sig gennem legen. Hvad er det andre børn gør med genstande? Barnets leg bliver sammensat i mindre scener f.eks. at lave mad, at køre bil, men er fortsat meget konkret og bundet til kendte genstande. I sproget høres nu sætninger med henvisninger til nutid, datid og fremtid. Det er ve brug af sproget at barnet får mulighed for at kommunikere interesser som ligger ud over den konkrete situation. F.eks. kan det udtrykke glæde ved at komme på tur til Løveparken næste dag.

I sidste del af denne legeperiode kan man begynde at tale med barnet om hvad det har lavet fordi det har en bevidsthed som kan fastholde scener over tid. Barnets hukommelse for egne handlinger er nu en mere stabil indre forestilling.

Rollelegen

Barnet vil i denne periode forsøge at komme ud over hvad der er i den konkrete situation både i rollelegene og i sin sproglige bevidsthed. Rollelegene omfatter først at der iagttages hvilke legeregler som anvendes og derefter at barnet selv indgår og gerne vil påvirke legestrukturen med gode ideer. Sprogligt er der hos barnet en meget omfattende interesse for at skabe sammenhænge – barnet er nu i SPØRGE-JØRGEN alderen. Dette er nødvendigt for at de kan få sammenhænge mellem deres lege og den virkelige verden. Det er muligt at lege at man sejler på det store hav og at der er store bølger, båden vælter og man triller ud – og man kommer op igen, men man kan ikke lege hvor vandet kommer fra eller hvor solen er om natten. For at skabe virkelighedens sammenhænge spørges der på livet løs. Barnet vil i ca. 4 års alderen øve sig på sproget ved at snakke med ca 10.000 ord om dagen.

Legen er barnets vigtigste erfaringskilde til sin læring om verden. Barnets lege er derfor sammenhængende med barnets udvikling af en række færdigheder – motorisk, kognitivt, kommunikativt, sprogligt og socialt.

I legen er en særlig opmærksomhed for hvad de andre i legen fortager sig og hvilke reaktioner at andre børn og voksne viser i forhold til barnets egne udspil. Det er gennem legen at erfaringer for kommunikationen udvikles.

I Trageton (2003) er der en opdeling af hovedformerne for rollelege:

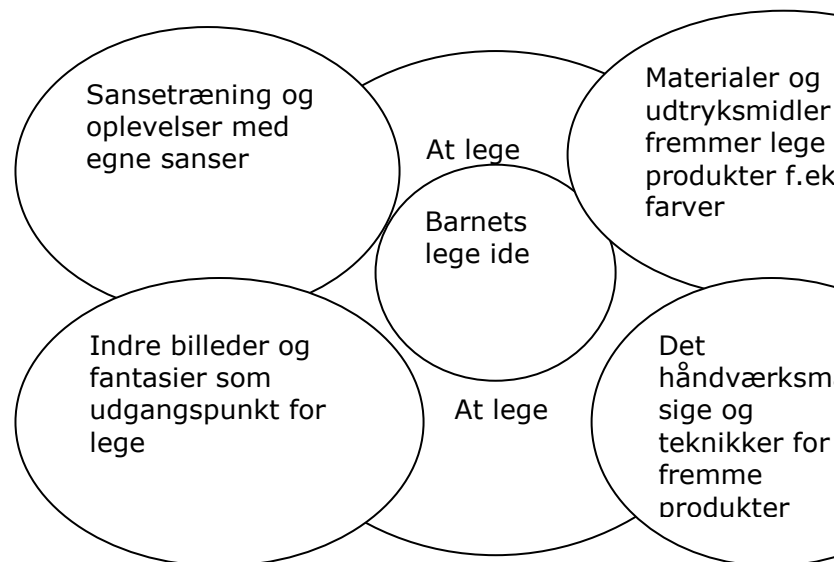
- Rolleleg som sociodrama
- Konstruktionsleg (leg med materialer, byggeleg, formingsleg)
- Regelleg

De 2-3 årige har følgende legetemaer (Trageton, 2003, s. 53)

Sensomotorisk leg uden symbolsk mening	48%
Mennesker og dyr	14%
Bygge-bomiljø	14%
Transport	10%
Mad	9%

Natur (bortset fra dyr) 1%
 Andet 4%

Trageton (ibid s. 191) opstiller en model for at opnå en helhedstænkning hos barnet. Han definerer leg som en kulturproduktion, der indbefatter en reflekteren over barnets egen kultur.

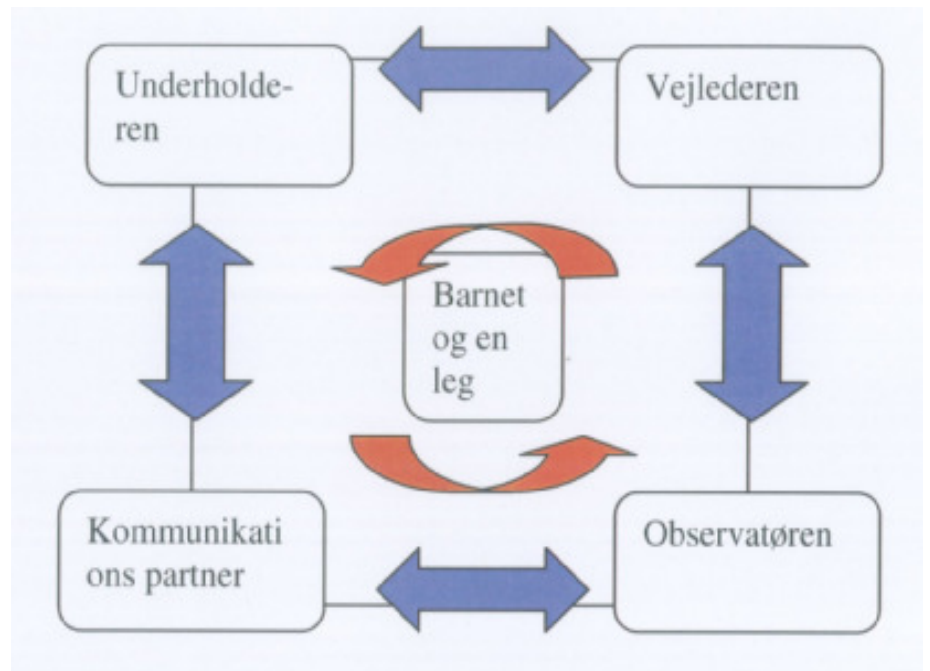

Den voksne vil støtte denne legeudvikling ved at tilpasse roller til legesituationer. Der findes fire voksenroller som samlet giver barnet optimale muligheder og modeller til at udvikle sig gennem lege (Manolson, 1984)

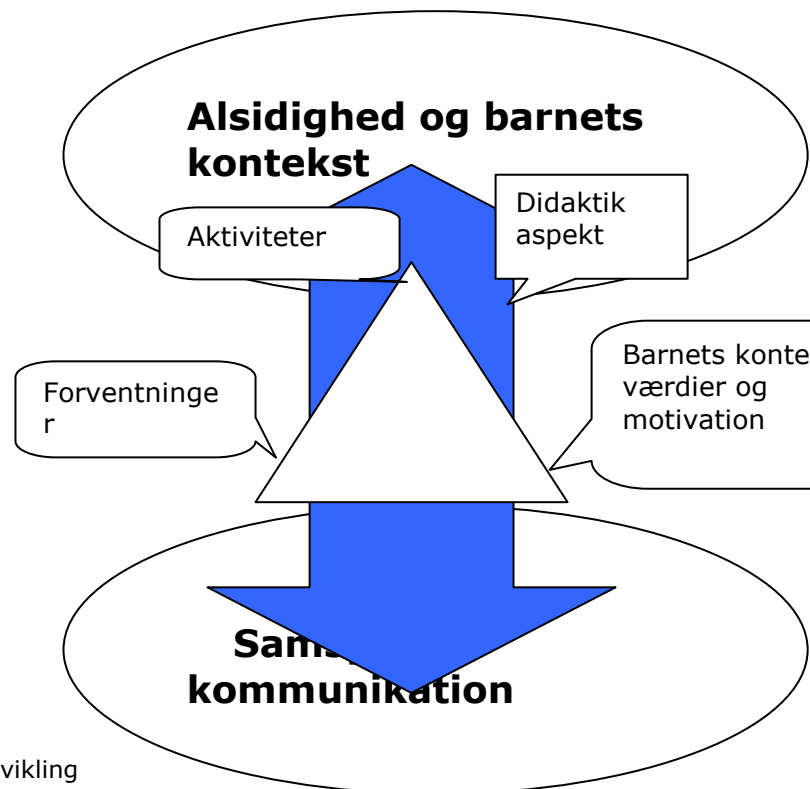
1. Underholderen, der både skal fange barnets opmærksomhed og fastholde barnets koncentration om fælles aktivitet
2. Vejlederen, der tilfører barnet en række færdigheder i forhold til genstande og situationer.
3. Observatøren, der analyserer og konkluderer i et samspil med barnets handlinger
4. Kommunikationspartner, der sikrer at barnet får mulighed for at tage initiativer

Der kan opstilles en model, der viser interaktionen og samspillet mellem de fire roller.

Modellen skal illustrere at der i de enkelte roller er særlige kvaliteter som barnet kan benytte specifik i sin udvikling og at der i de fire roller set samlet tilføres en ramme og et indhold, der fastholder barnet i sin optimale udviklingszone.

I barnets læringsrum , som hele figuren kan kaldes, er der en række indholdsaspekter der skal varetages for at opnå en optimal udvikling gennem lege.

Den sociale udvikling

Social udvikling kan ikke længere opdeles i stive, små kasser, som udviklingspsykologien tidligere gjorde. Den må beskrives i sammenhæng med andre evner og kompetencer

I et psykologileksikon, der er udkommet for ganske få uger siden, findes der mærkeligt nok ikke et opslag om "social udvikling". Men det betyder jo ikke, at børn ikke udvikler sig socialt. Enhver, der har med børn at gøre, ved, at det gør de – at der for eksempel er stor forskel på, hvordan en 2-årig og en 6-årig gebærder sig over for andre mennesker – børn eller voksne.

Det forholder sig imidlertid sådan, at mens man i børnepsykologien (eller udviklingspsykologien) tidligere noget mere kontant arbejdede med en opdeling af børns udvikling i følelsesmæssig, intellektuel, motorisk, perceptuel, social og sproglig udvikling, er man i dag mere opmærksom på, at disse forskellige udviklinger (eller sider af børns udvikling) hænger sammen. Det betyder blandt andet, at social udvikling i dag omfatter mindst disse fire forskellige ting:

1. Hvordan børn, når de bliver ældre og ældre, ændrer deres måde at opføre sig på over for andre børn og voksne – det vil sige udviklingen af social adfærd.
2. Hvordan børn med alderen ændrer sig med hensyn til at kommunikere med andre børn og med voksne – kommunikere sprogligt såvel som ikke-sprogligt – altså kommunikativ udvikling.
3. Hvordan børn gradvist tilegner sig "de normer, færdigheder og personlighedsegenskaber, der er almindelige i det pågældende samfund" – som der står i det nævnte nye leksikon om socialisation.
4. Hvordan børn med stigende alder ændrer sig med hensyn til at opfatte, forstå eller begribe a) andre mennesker, b) forholdet mellem mennesker og c) sig selv – det vil sige udviklingen af social kognition og af social intelligens.

Man behøver ikke at være psykolog for at indse, at nok kan man dele op i disse fire sider af social udvikling – så man bedre kan analysere dem og tale om dem – men at de fire sider indbyrdes hænger nøje sammen. For eksempel er det jo klart, at hvor god et barn på tre år er til at kommunikere med jævnaldrende, spiller en stor rolle for, hvordan dette barn opfører sig over for kammeraterne. Men omvendt er det også sådan, at det barn, som af en eller anden grund ikke er alderssvarende med hensyn til social adfærd, sandsynligvis også vil være forholdsvis dårlig til at kommunikere med sine kammerater.

Lige så klart er det, at der er en vis sammenhæng mellem, hvordan et bestemt barn har det med hensyn til social adfærd og med hensyn til social kognition. Hvis en syvårig for eksempel er vældig god til – intellektuelt – at opfatte eller indse (social kognition), hvad kammeraten føler i en bestemt situation, eller hvad kammeraten mener og tænker i denne situation, vil han sandsynligvis også opføre sig (social adfærd) forstående og hensynsfuldt. – Men ikke nødvendigvis: Han kan også misbruge sin indsigt til rigtigt at drille eller mobbe kammeraten.

Lige så klart er det, at der er en vis sammenhæng mellem, hvordan et bestemt barn har det med hensyn til social adfærd og med hensyn til social kognition. Hvis en syvårig for eksempel er vældig god til – intellektuelt – at opfatte eller indse (social kognition), hvad kammeraten føler i en bestemt situation, eller hvad kammeraten mener og tænker i denne situation, vil han sandsynligvis også opføre sig (social adfærd) forstående og hensynsfuldt. – Men ikke nødvendigvis: Han kan også misbruge sin indsigt til rigtigt at drille eller mobbe kammeraten.

Social adfærd

Hvad selve adfærden angår, taler man ofte om, at den efterhånden bliver mere prosocial hos børn. Det vil sige, at de efterhånden bliver mere hensynfulde og hjælpsomme over for andre, og herved er vi allerede ovre i socialisationen, for så har de jo tilegnet sig nogle af de normer og så videre, der gælder for, hvordan man bør omgås hinanden i vort samfund.

På den anden side er der bred enighed om, at børn er sociale lige fra første færd – at de ikke alene er afhængige af deres voksne, men at de allerede en uge gamle er særlig optaget af mennesker – af at se ansigter og høre stemmer. Og i 4-ugersalderen ses normalt de første "rigtige" smil, det vil sige smil, der klart er en reaktion på noget, som deres voksne gør.

Noget vigtigt i de første leveår er da også tilknytning – at der opbygges en særlig tæt relation mellem den lille og den primære omsorgsperson, som regel barnets mor. Det kan umiddelbart lyde mærkeligt, men denne tætte afhængighed af én person spiller en stor rolle for barnets uafhængighed. En lille med tryk og god tilknytning til sin mor er mere tilbøjelig til at forlade sin mor og kravle rundt og undersøge nye omgivelser eller nærme sig en fremmed voksen, for eksempel en vuggestuepædagog. Den "morsyge" baby er derimod sjældent veltilknyttet.

En anden vigtig ting er, at i 9-månedersalderen er børn normalt i stand til at indgå i triadiske samspil – det vil sige at være aktive i en tresidet situation, hvor det selv, en voksen og en ting indgår på den måde, at den lille og den voksne er fælles om at interessere sig for tingen samtidigt med, at de hver for sig er interesseret i, hvordan den anden reagerer.

I børnehvealderen udvikles den sociale adfærd blandt andet i retning af, at børnene bliver bedre til at lege fælleslege med forskellige kammerater (i stedet for at lege ved siden af hinanden). Endvidere ses, at de indgår i venskaber på den måde, at der i længere tid er en bestemt kammerat, som de helst vil lege med og i særlig grad interesserer sig for. Men for børn med en god, social udvikling betyder dette, at én kammerat foretrækkes, ikke at de vender sig mod de andre, laver klikker eller mobber. Med stigende alder bliver det sværere og sværere at adskille social adfærd og kommunikation.

Kommunikation

Det skyldes, at efterhånden som børn tilegner sig deres modersmål, vil de så at sige snakke uafledigt, når de leger eller på anden vis er i samspil med andre. For eksempel er det ikke mere kun ved at gøre noget, men også ved at sige noget, at man laver sjov – eller at man driller. "Kommunikation" betyder da også, at noget bliver gjort til noget fælles, det vil sige, at man deler en viden, en oplevelse eller en morsomhed med en anden; kommunikation er altså noget socialt. På den anden side er det vigtigt at være opmærksom på, at kommunikation ikke kun er sproglig. Der findes også non-verbal kommunikation; de første leveår er den helt dominerende, men den spiller fortsat en stor rolle, selv om børnene efterhånden bliver dygtige sprogbrugere. Mundtlig kommunikation ledsages stort set altid af non-verbal.

En anden ting, man altid bør være opmærksom på, er, at kommunikation (næsten) altid indebærer, at noget er underforstået. Hvis Ole for eksempel siger "Det er min bil!", ved Bo, at det er den bil,

han lige har taget, det gælder, eller Bo ved, at det er noget, Ole siger for at lave sjov. Forståelse af det sagte indebærer, at noget uudsagt er givet. Herved hænger kommunikation sammen med social kognition. Det er også tilfældet, når børn efterhånden bliver mere og mere tilbøjelige til at indrette deres måde at tale på efter, hvem de taler med.

Social adfærd

Hvad selve adfærden angår, taler man ofte om, at den efterhånden bliver mere prosocial hos børn. Det vil sige, at de efterhånden bliver mere hensynsfulde og hjælpsomme over for andre, og herved er vi allerede ovre i socialisationen, for så har de jo tilegnet sig nogle af de normer og så videre, der gælder for, hvordan man bør omgås hinanden i vort samfund.

På den anden side er der bred enighed om, at børn er sociale lige fra første færd – at de ikke alene er afhængige af deres voksne, men at de allerede en uge gamle er særlig optaget af mennesker – af at se ansigter og høre stemmer. Og i 4-ugersalderen ses normalt de første "rigtige" smil, det vil sige smil, der klart er en reaktion på noget, som deres voksne gør.

Noget vigtigt i de første leveår er da også tilknytning – at der opbygges en særlig tæt relation mellem den lille og den primære omsorgsperson, som regel barnets mor. Det kan umiddelbart lyde mærkeligt, men denne tætte afhængighed af én person spiller en stor rolle for barnets uafhængighed. En lille med tryk og god tilknytning til sin mor er mere tilbøjelig til at forlade sin mor og kravle rundt og undersøge nye omgivelser eller nærme sig en fremmed voksen, for eksempel en vuggestuepædagog. Den "morsyge" baby er derimod sjældent veltilknyttet.

En anden vigtig ting er, at i 9-månedersalderen er børn normalt i stand til at indgå i triadiske samspil – det vil sige at være aktive i en tresidet situation, hvor det selv, en voksen og en ting indgår på den måde, at den lille og den voksne er fælles om at interessere sig for tingen samtidigt med, at de hver for sig er interesseret i, hvordan den anden reagerer.

I børnehvealderen udvikles den sociale adfærd blandt andet i retning af, at børnene bliver bedre til at lege fælleslege med forskellige kammerater (i stedet for at lege ved siden af hinanden). Endvidere ses, at de indgår i venskaber på den måde, at der i længere tid er en bestemt kammerat, som de helst vil lege med og i særlig grad interesserer sig for. Men for børn med en god, social udvikling betyder dette, at én kammerat foretrækkes, ikke at de vender sig mod de andre, laver klikker eller mobber. Med stigende alder bliver det sværere og sværere at adskille social adfærd og kommunikation.

Socialisation

I de seneste 30-40 år er dette ord blevet brugt i stedet for "opdragelse". Det skyldes nok især, at "opdragelse" lyder gammeldags og antyder, at børnene er på et lavt stade og skal drages op på et højere af de voksne. Ved at sige "socialisation" (eller socialisering) understreger man også, at

det som nævnt ovenfor drejer sig om at "tilegne sig de normer, færdigheder og personlighedsegenskaber, der er almindelige i det pågældende samfund". Det drejer sig altså om, at børnene efterhånden bliver bedre til at tage del i kulturen eller samfundslivet, og det opnår de netop ved at deltage i samspil med andre.

Færdigheder er, hvad man er i stand til at gøre, eller hvordan man har lært at opføre sig; på dette felt er det for eksempel en færdighed, at man kan deltage i en samtale (og ikke hele tiden afbryder den, der har ordet), og at man kan tage del i fælles aktiviteter og reagere hensigtsmæssigt på en kollektiv besked. En anden social færdighed er, at man kan styre sin vrede og nøjes med at beklage sig i stedet for at bide, slå eller sparke.

Normer er regler for, hvordan man handler eller opfører sig i forskellige situationer. En norm er altså noget mere abstrakt eller overordnet end en konkret adfærd eller opførsel. Et eksempel på en social norm er, at når man spiller et spil, skal alle følge de samme regler. Andre normer er, at man skal svare, når man bliver spurgt, hilse igen, når nogen hilser på en, og "sige goddag" med højre hånd.

Forklaringen på "socialisation" taler også om personlighedsegenskaber (eller personlighedstræk eller personlige egenskaber), der er almindelige i det pågældende samfund. Det vil sige, at socialisationen først er lykkedes, når et barn for eksempel ikke bare hjælper en kammerat, der er kommet i vanskeligheder, fordi de voksne siger, at sådan gør man (en norm), men hjælper kammeraten, fordi det er hjælpsomt. På samme måde er der forskel på at stikke en løgn og at være et løgnagtigt menneske, og forskel på at trøste en, der er ked af det, og virkelig at være empatisk.

Man kan sige det sådan, at normerne skal internaliseres (blive en del af barnet selv, så "jeg er sådan en, der hjælper andre"), eller at de skal tilegnes i egentlig forstand (= gøres til barnets egne normer).

Med hensyn til empati (evnen til at føle med en anden) er der tale om flere niveauer. Et lille barn giver sig måske til at græde, hvis kammeraten græder, fordi han har slået sig. Det viser en vis følsomhed over for kammeraten, men betyder ikke nødvendigvis, at barnet har ondt af kammeraten; det kan være, at den lille græder, fordi han synes, at det er ubehageligt (for ham selv), at kammeraten græder. Næste niveau er, at empatien er forbundet med sympati – at barnet virkelig synes, det er synd for den anden. Et endnu højere niveau er, at større børn virkelig kan sætte sig ind i, hvordan andre har det, også selv om de er anderledes stillet, end de selv er – at den anden for eksempel er stærkt tunghør, har mistet sin far eller lever under helt andre forhold derhjemme.

Bemærk i øvrigt, at "medfølelse" næsten altid bruges om "medlidenhed" – det vil sige om at føle med den anden, når han lider eller sørger. Men man kan selvfølgelig også føle med en andens glæde, stolthed, vrede og så videre. Og bemærk hertil, at både empati og de forskellige normer, barnet lever op til, kan være ganske ubevidste. Netop derfor er det vigtigt at skelne mellem børns mere eller mindre ubevidste (tavse) viden om social adfærd, kommunikation og normer og – på den anden side – deres sociale kognition, det vil sige deres erkendelse af, indsigt i eller bevidste viden om menneskelige og sociale forhold.

Social kognition

Dette har man interesseret sig meget for de sidste 10-15 år. I den periode har man også været optaget af at godtgøre, at små børn er meget mere kompetente, end man hidtil har ment. Derfor har en del

undersøgelser handlet om, at allerede i første leveår synes børn at opfatte, at andre mennesker har bestemte hensigter med det, de foretager sig. Ligeledes har man set på, at småbørn tidligt erkender, at de selv og andre har ønsker om forskelligt, for eksempel om at få fat i en ting eller at få noget at spise.

Særlig interesse har der været for, at forsøg tyder på, at børn i 4-årsalderen begynder at begribe, at andre ved noget, mener noget og tænker noget. Forsøgene går ud på, at man fortæller en historie om Maxi, eventuelt illustreret med dukker. Den handler om, at Maxi er med mor i byen, og at de køber noget chokolade. Hjemme igen lægger de chokoladen i skab A, og så går Maxi ud at lege. Imens bager mor en kage og bruger noget af chokoladen til den, hvorefter hun lægger den i skab B. Nu kommer Maxi ind og vil have et stykke chokolade. Og så spørger man den lille forsøgsperson: "Hvor tror du han vil lede efter den?".

Næsten alle 3-årige siger skab B, næsten alle fra 4½ år og opefter siger skab A. De første skelner ikke mellem deres egen og Maxis viden, men de sidste er klar over, at Maxi har en falsk viden, fordi han jo ikke så, at chokoladen skiftede plads. I sådan en konkret og enkel situation begriber de, at en anden ved noget (forkert). Men naturligvis bliver børn langt bedre til dette, efterhånden som de bliver ældre, og for eksempel går megen smådrilleri og sjov (practical jokes) ud på, at man sådan narrer hinanden.

I Maxi-historien er der tale om, at Maxi har en falsk viden – er forkert informeret. I løbet af skolealderen begynder børn at skelne mellem, om man er forkert informeret, eller om man har en – moralsk set – forkert mening om et eller andet. Hvis man for eksempel fortæller historier om en lærer, der strengt kritiserer en elevs tegning, tager 7-8-årige mere afstand fra denne lærer, hvis det siges, at han synes, det er rigtigt at kritisere børn strengt, end hvis det siges, at læreren har den (forkerte) opfattelse, at det hjælper eleven til at tegne bedre.

Fra 8-årsalderen begynder børn også at begribe, at både andre mennesker og de selv af og til bærer sig tosset ad. Det ses, hvis man fortæller en historie som denne: To drenge møder hinanden. A siger: "Du går tur med en hund. Jeg troede ikke, I kunne lide hunde!" B svarer: "Det kan vi heller ikke, men mor købte 10 kg hundesæbe på udsalg i Bilka!" Næsten ingen 5-7-årige morer sig over den, men næsten alle 8-10-årige synes, det er morsomt, at mor er så tosset at købe hundesæbe, når hun ikke har hund.

	Social adfærd	Kommunikation	Socialisation	Social ko
0-1 år	Interesse for mennesker. Sociale smil	Non-verbal		Andres ø Andres h
1-3 år	Tilknytning Selvstændighed	Efterhånden sproglig	Normer for daglige rutiner	Empati. Andres f
3-6 år	Fælleslege Venskaber	Mere varieret i forhold til forskellige modtagere	Regler for samtale Styre vrede Hjælpe andre	Andres v meninge Empati r
6-9 år	Mere stabile venskaber	Mere underfundig leg med sproget	Spilleregler Være hjælpsom	Skelner misinfor

9-14 år	Efterhånden andre relationer til det andet køn*	Mere tilbøjelig til at begrunde synspunkter og forklare sig*	Mere principielle meninger om, hvad der er ret og uret*	moralsk Mere ind opfattels og egne motiver, egenska
---------	---	--	---	--

Stikord om de fire sider af social udvikling på forskellige alderstrin
 Præcise aldersnormer kan ikke gives, da der er store individuelle og kulturelle forskelle
 * Markerer at dette emne ikke er nærmere omtalt ovenfor

Gruppen af børn bør kunne helt basale rollelege, og nedenfor præsenteres et skema for dette.

Den sociale udvikling har følgende forløb:

Alder	Krops- og jeg-bevidsthed		
	Passiv		
0-6 mdr. 6 mdr.	fysisk afgrænsning visuel repræsentation:	spejl foto film	
	Aktiv		Leg Personlig leg
0-6 mdr. 6 mdr.	Jeg er et socialt fænomen Jeg styrer mig selv/kan få ting til at ske		Smil - gråd Leg med hænder Leg med ting
			Leg som social funktion
12 mdr. 18 mdr.	Andre styrer sig/ andre kan agere Andre og jeg kan indgå i et samspil		Imitation Parallelleg
	Rollelege		Regellege
24 mdr. 3 år	Forsinket imitation Rollespil/fantasileg Længere handlingsforløb		Samspil med
	Kønssforskelle		1. andre som o 2. andre som s

24 mdr.	Rollelege Forsinket imitation Rollespil/fantasileg	Regellege
3 år	Længere handlingsforløb	Samspil med
4 år	Kønsforskelle	<ol style="list-style-type: none"> 1. andre som objekt 2. andre som subjekt Legemønstre <ol style="list-style-type: none"> a. 1 barn-1 voksen b. 2 børn-2 voksne c. 2 børn-1 voksen derefter flere børn med 1 voksen Reglerne: <ol style="list-style-type: none"> 1. Lege efter regelsæt valgt af voksen 2. Lege efter regelsæt valgt af en selv, styret af voksen 3. Lege efter regelsæt valgt af andet barn, styret af voksen 4. Lege efter fællesvalgte regelsæt styret af voksen d. Børnegrupper (uden voksen) først 2 derefter flere Reglerne <ol style="list-style-type: none"> 1. Lege efter kendte regelsæt 2. Lege efter regelsæt valgt af en/barnet selv. 3. Lege efter regelsæt valgt af et andet barn 4. Lege efter fællesvalgte regelsæt.

(Hvolbæk & Hilling, 1992, s. 30-31)

Rolle legene er i et samspil med tilknytningsmønstrene en forudsætning for at grundlæggende social empati og normsæt kan opbygges. Det sikre tilknytningsmønster er kendetegnet ved (bearbejdet efter Bowlby, 1994, s. 144):

- Tillid til den primære autoritetsperson/voksen, viser ingen adskillelsesangst
- Fri og mod til at udforske verden, tilliden og troen på omverdenen
- Sikker på trygheden, forventer at blive accepteret
- Emotionelt selvstændig
- Positive indre arbejdsmodeller"
- Kan mestre stress
- Kender roller

- Befordrende, kommunikerende og konfliktløsende adfærd

Og ved børn, der er konkret tænkende er det nødvendigt at kende hvilke indre arbejdsmodeller som kan anvendes til f.eks. kommunikerende og konfliktløsende adfærd.